

הגליל - עלון המועצה לשימור מבנים ואתרים - צפון

יוצא לאור על ידי ועדות גליל עליון, תחתון ואזור העמקים
גיליון מס' 13, סיוון תשס"ו, יוני 2006

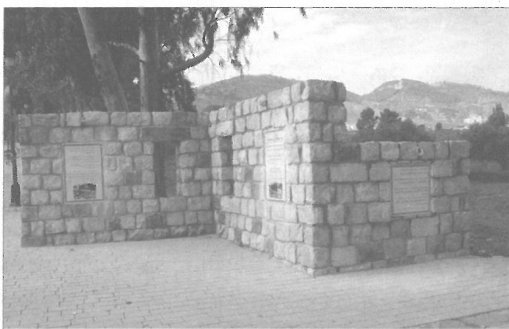
עם הגלילון

האחרונות לחיי הרבה לכתוב ולצייר מזכרונותיו, אך מדבר יהודה, אתר החפירות הוותיק שלו, נשאר מושא געגועיו האישיים והספרותיים. ספרו של דורון בר-אדון הוא שילוב מקסים של זכרונות אישיים ותחקיר היסטורי על תולדות הוריו וחיהם, שמניעים אותו געגועים לאם שנפטרה בעודו ילד ורצון עמוק לברר את יחסיו עם האב, שציפיותיו מבנו היחיד ותביעותיו ממנו כמעט והכריעו את דורון הנער. הוא כותב על פסח ודורות בר-אדון מזווית אישית ומתאר שני אנשים יוצאי דופן, שהקימו משפחה יוצאת דופן, חיו בזמנים יוצאי דופן והשאירו אחריהם מסמכים ספרותיים, עיתונאיים ואישיים יוצאי דופן. הקריאה בספרו גם היא חוויה יוצאת דופן, והוא מומלץ ביותר. מירב גרץ-רונן

הארכיאולוגיות והמחקר הארכיאולוגי ביישוב העברי. בר-אדון היה רווק מבוקש ובוהמיין ירושלמי ידוע כשפגש, ב-1939, בדורות - עיתונאית ילידת ארצות הברית שניהלה בארץ חיים עצמאיים וחופשיים יוצאי דופן. עד לפטירתה, אחת-עשרה שנים לאחר מכן, נעו חייהם במסלולי עבודתו והחפירות הארכיאולוגיות שניהל, כשבשנות חייה האחרונות של דורותי גרו ב"טירת בלומנפלד" במרחביה. בר-אדון היה בשנותיו האחרונות אדם מתוסכל, שהתקשה לפרסם את תוצאות חפירותיו בבית-ירח ולהוציא בספר את סיכום החפירה ארוכת השנים שניהל ב"קצר אל יהוד" שלייד נחל קדרון. הוא חש כי הישגיו ויוקרתו המקצועית מוטלים בספק בגלל השכלתו הפורמלית החסרה. בעשרים השנים

גיליון זה של "הגליל" יורד לדפוס בעיצומו של שבוע הספר, המלווה ב"ספירת המלאי" האישית הרגילה: מה קראתי בשנה החולפת? ובין הכותרים שברשימה יש תמיד ספרים מפתיעים ובלתי צפויים, שנתקלים בהם במקרה ונשבים בקסמם בלי הכנה מוקדמת. כזה הוא בשבילי "הבגד של ההורים", ספרו של דורון בר-אדון על הוריו דורותי ופסח בר-אדון, שיצא לאור לפני כשנה בהוצאה פרטית. לא רבים זוכרים היום את שמו של פסח בר-אדון - ארכיאולוג, סופר, חלוץ לעת מצוא, חוקר חיי הבדואים ומטייל לא נלאה בנופי הארץ. בשנות השלושים והארבעים הוא היה בן-בית באהלי חלוצי העמק, כמו גם באלה של נכבדי השייח'ים בסוריה ובלבנון, והתפרסם כאחד מחלוצי החפירות

"תחנות מספרות" - טיילת בראש-פינה רות מרום

ממוקמת בראשית המסלול ומספרת את סיפורם של הראשונים שבאו מצפת בשנת תרל"ח (1878). דבריהם מוטבעים בסלע: "למצוא חית נפשנו ביגיע כפינו... עבודה, תורה ודרך ארץ...". בסלע נוסף חקוק ציור של נחום גוטמן, המציג את נופה הפסטורלי של מושבת הראשונים ראש-פינה. "יפה את ראש-פינה - גן עדן!" כתוב על האבן. מומלץ לבקר בראש-פינה ולהתחיל את הסיור בטיילת הראשונים וב"תחנות מספרות", המהוות טעימה ראשונה ומהנה מסיפורה ההיסטורי של אם מושבות הגליל. התחנות הבאות שיוצבו לאורך הצייר יובילו את המטייל באופן הדרגתי וטבעי אל אתר השחזור, בו אפשר להלך ברחוב העתיק שהשתמר מימיה הראשונים של ראש-פינה ולהתרשם ממכלול המבנים המשוחזרים, מהמיצג ומהחזיון האורקולי. נוף הראשונים באתר המשוחזר משלים את חווית הסיור במסלול "תחנות מספרות". תודה לכל מי שלקח חלק בשלבים השונים של הפרויקט, לצוות ההיגוי על היוזמה הברוכה ולראש המועצה, אביהוד רסקי, על הגשמת הביצוע בעזרת הגורמים הנוספים שנתמנו למשימה.

רות מרום מראש-פינה חברה בצוות ההיגוי של פרויקט "תחנות מספרות".

המקצועי
וליהנות
מהמוצגים
בתחנה
הראשונה
שנחנכה זה
עונה - "גיא
אוני".
התחנה

טיילת חדשה נחנכה בראש-פינה, והיא מזמנת למטייל ולמסייר מעין ביקור במזיאון פתוח המציג את סיפור תולדותיה של המושבה - חקוק ומעוצב באבן. מסלול הטיילת מתחיל בצומת ראש-פינה ומתוכנן להמשיך לאורך ציר "מעלה גיא אוני", נקודת ההתחלה של ראש-פינה. בעתיד יכלול המסלול שבע "תחנות מספרות" ובהן פרקים מתולדות המושבה הוותיקה, על פי תקופות בציר הזמן ונושאים נבחרים. בקירות האבן שנבנו לאורך הטיילת הוכנו משטחים ומקומות המיועדים להצבת פריטי התחנות - כגון תמונות, איורים ומסמכים מחיי המושבה, מיום היווסדה ועד ימינו. בין התחנות יוצבו סלעים ועליהם מוצגים וכתוביות הסבר מחיי המושבה. ספסלי ישיבה, ברזיות ותאורה מתוכננים לאורך הטיילת, ושדרת עצים המוסיפים צל וירק ניטעה כבר לאורך המסלול. המטיילים מוזמנים לשבת על ספסלי האבן הפזורים ליד התחנה הראשונה, בצל עץ הזית, וליהנות מהסיפור ההיסטורי המוצג בפניהם.

המחקר והתכנון של הפרויקט נעשו על-ידי צוות מתנדבים מתושבי ראש-פינה, שהקדישו מזמנם וניסיונם המקצועי בתחומים שונים הקשורים לו. תמי וינר, אדריכלית נוף מטעם המועצה המקומית, גיבשה את אוסף התכנים לכלל תוכנית מפורטת.

כל המסמכים והחומר שיוצג בפרויקט הם באדיבות ארכיון ראש-פינה. האמן והפסל שנבחר לעצב את התחנות הוא תולי באומן, ותוכלו להתרשם מהביצוע

חצי השנה הראשונה של שנת 2006 כבר חלפה, חורף "לא מי ידע מה" מאחורינו, וקיץ ישראלי ילווה אותנו בחודשים הקרובים. שימור האתרים אינו תלוי במזג האוויר ובעונות השנה, כך שאנו ממשיכים במאמץ ובעבודה מורכבת לקידום עניינינו. במרכז התקופה האחרונה עמד שבוע שימור האתרים, שבו מוצגים במרכז המועצה לשימור ומגוון הנושאים ותחומי העיסוק שלה, הבאים בדרך כלל לביטוי בדפי המידע הנשלחים לחברים. בין פעילויות השבוע היו ימי עיון נושאים, כתבות בעיתונות, ערבי שירה וסיורים ללא תשלום בכל האתרים בארץ. הפעולה בצפון הייתה השנה מעט מצומצמת: קיימנו כמה סיורים ללא תשלום בכפר-יהושע, בבית חנקין, ביפעת, באתר חומה ומגדל, בגשר הישנה, בחצר כנרת ובראש-פינה. מתנדבים מבין חברי ועדת השימור גליל תחתון והעמקים איישו דוכן פרסום וחשיפה שלנו בקניון אלונים. רבים גילו התעניינות, נרשמו לעמותת הידידים והתוודעו לפעילות המועצה. למנהלי האתרים, למדריכים ולמתנדבים שלוחה תודה חמה על ההירתמות והעזרה.

ראש-פינה. בגיליון האחרון דיווחנו על המאבק נגד העברת גן הילדים הישן של ראש-פינה לאתר חליפי, כחלק מפעולות הפיתוח המתוכננות של אנ"א במתחם בית הספר על-שם וילקומיץ. בסוף פברואר זומנו לישיבת המליאה של הוועדה המקומית לתכנון ובנייה "אצבע הגליל" שדנה בנושא. לדאבונו הוועדה לא קיבלה את נימוקינו להשארת המבנה במקומו, ואישרה את תוכנית אנ"א, כולל הריסת הגן ושחזורו במקום חלופי. הגשנו ערעור לוועדת הערר בוועדה המחוזית, והוא ידון בשבועות הקרובים. דיווח מפורט יימסר בגיליון הבא.

תחנת הרכבת בכפר יהושע. במסגרת חו"מ פסח ופסטיבל "העמק הוא מטמון" (שהיה גשום מאוד השנה) הצבנו בתחנה המשוחזרת תצוגה זמנית של תמונות מקוריות ממסלולה ההיסטורי של "רכבת העמק". התצוגה עומדת במבנה האבן המרכזי ומעלה באופן חי ותוסס את תחנות הרכבת, קטרי הקיטור מעלי האדים, הנוסעים העוברים והפולקלור הידוע של רכבת מיתולוגית זו. בימים אלה נסכם עם רכבת ישראל על סיוע למימון תצוגת קבע והקמת מרכז מבקרים, שיהיו עוגן להגברת הפעילות באתר. בסיכום בין יוסי פלדמן לאיתן ברושי, ראש המועצה האזורית עמק יזרעאל, הוחלט למנות מנהל חינוכי לאתר כדי לבנות מערכי הדרכה, פיתוח ושיווק - שיהיו נקודת מוצא לביסוס התחנה כאתר מרכזי בעמק.

מחצבת חפציבה. המחצבה משנות הארבעים, שכונתה "מחצבת שיש", עומדת נטושה מאז קום המדינה. חברי חפציבה וחברת "אבן וסיד" הם שהפעילו את המחצבה הזו, בטכנולוגיה שהובאה מאיטליה ושהתבססה על מערכת כבל פלדה ארוך לחיתוך לוחות השיש.

ביזומת רשות ניקוז ונחלים ירדן דרומי והקרן לשיקום מחצבות - תוכנן פארק המחצבה, ובו שבילים, שילוט והפעלה מחדש של המיכון המיוחד - מלאכה שעליה מופקד רן חדותי. במסגרת התחקיר ההיסטורי נפגשנו

עם זאב פל בן התשעים פלוס, שהיה מנהל המחצבה. תיאוריו המפורטים הבהירו את התמונה והם מאפשרים את שחזור המיכון והחיתוך. **סיור עם שלמה הלל.** בתאריך 31.3.06 אירחנו את שלמה הלל, נשיא המועצה לשימור. הייתה זו הזדמנות להראות מקצת מפעולותינו, מאבקינו ועבודתנו בשטח. במוקד הסיור עמדו התחנה בכפר יהושע, בית חנקין, גשר וחצר כנרת (בצילום למעלה).

יחד עם הפיתוח ועבודות ההצלה בחצר כנרת עולה הצורך לצקת תכנים באתר. פעולה זו יכולה להתחיל מיידית - כך סיכמו שלמה הלל, יוסי ורדי, ראש המועצה האזורית, ויוסי פלדמן. בסופו של הסיור ביקרנו במוזיאון החדש של קבוצת כנרת, פרי יוזמתו וחלומו של אהרוניק ישראלי, שנגע באופן בלתי אמצעי בסיפורה המיוחד של הקבוצה שהתיישבה בחצר כנרת ועלתה אחר כך ל"גבעה".

פרס השימור תשס"ו. כמה אתרים שלנו הגישו את עבודות השימור שלהם לוועדה הארצית לבחירת עבודת שימור מצטיינת, ביניהן תחנת הרכבת באלרואי; ציר הרחוב המרכזי בכפר יהושע - בית העם, מגדל המים, פסלה של בתיה לישנסקי והפסיפס של קאופן שיצר אלי שמיר; בית הספר החקלאי בנהלל - מכללת הגליל; חצר הקואופרציה במרחביה; המלון הסקוטי בטבריה והאכסניה בטבחה. בציון לשבח זכו התחנה באלרואי וכפר יהושע, ובתעודת ההוקרה היוקרתית זכתה האכסניה בטבחה. טקס הענקת התעודות יתקיים בשבועות הקרובים. גם הפרס וגם התעודות הם הבעה של הערכה על המאמץ, האהבה והמקצועיות שהדריכו את המתכננים והמבצעים של פרויקטים אלה.

עמק החולה - אתר טבע של מורשת עולמית מטעם אונסק"ו עמרי בונה

התכנית מדגישה את האיוון העדין שהושג בעמק החולה בין ממשק חקלאי, טיפוח ושיקום אקולוגי ותיירות טבע, ומצביעה על חשיבותו של אתר החולה הנתמך במערכת חוקית, מקצועית וניהולית איכותית ויציבה.

קידום המועמדות של עמק החולה לקראת הכרזה כאתר טבע של מורשת עולמית, כחלק מסדרת מועמדות נוספות, מחייב אותנו לקשור ליוזמה אתרים נוספים לאורך השבר הסורי אפריקאי. מתקיימים מגעים על הצטרפות עם מדינות נוספות כמו קניה, טנזניה ואחרות. אישור המועמדות עשוי לחזק את מעמדו של עמק החולה כאתר תיירות-טבע וצפרות בינלאומי, ויקל על גיוס משאבים בארץ ובחו"ל להמשך פיתוחו וטיפוחו.

בקיץ הקרוב תתקיים בוילנה הוועידה השנתית של הוועדה למורשת עולמית של אונסק"ו, בה תתקבל ההחלטה על

המועמדות של עמק החולה. נציגות של הקק"ל תהיה שם, כדי לנסות ולקדם את הנושא החשוב הזה.

ד"ר עמרי בונה הוא מנהל מרחב צפון של הקק"ל.

בשנת 2005 יזמה הקק"ל - יחד עם הוועד הישראלי לאונסק"ו, החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים וגורמים נוספים - תכנית להכרזת עמק החולה כאתר טבע של מורשת עולמית, וחלק מציר נדידת הציפורים לאורך השבר הסורי אפריקאי. התכנית מציעה להציג בהמשך מועמדות של סדרת אתרים, בעשרים ושתיים מדינות לאורך השבר הגדול. הכוונה שמאחורי הרעיון של סדרת המועמדות היא לעודד יצירת מערכת חוצת גבולות, המציעה רצף של אתרי מנוחה ו"תדלוק" לכל מיני הצפורים החולפות לאורך ציר הנדידה הזה, לרבות מינים המצויים בסכנת הכחדה.

את לב האתר המוצע בעמק החולה מהווים אגמון החולה ושמורת הטבע, כשהשטחים החקלאיים המקיפים אותם משמשים כאזור חיץ. ההצעה מפרטת את החשיבות המיוחדת

של עמק החולה, שהוא תחנת מנוחה ואכילה הכרחית לציפורים נודדות על סף חגורת המדבריות. פעמיים בשנה חולפות בעמק החולה 500 מיליון ציפורים מ-390 מינים. התנאים הטופוגרפיים בעמק, היוצרים מעין "צוואר בקבוק" שבו מתרכזות הציפורים, מזמנים הזדמנויות רבות לצפות בהן.

9.7.1948 עזבנו את דמשק והלכנו לטייסת. שלחתי את אליס להוריה.
10.7.1948 עזבנו את הטייסת בשעה שלוש וחצי באווירון 208. מטוסינו נכנסו בקרב אווירי עם מטוסי האויב מסוג מסרשמידט.
 אחד ממטוסי האויב התקיף את האווירון 206. מטוס האויב הופל. אל-ראמי... נפצע ומת מפצעיו.
12.7.1948 תרגיל בקרב נפרד ... נדברתי עם פתחיה [בת משפחה] שאליס תטלפן לי בבוקר יום 14.
14.7.1948 טסתי באווירון 203 להפציץ את ג'מל-אל סובח [איילת השחר]. הפצצות לא התפוצצו. מאטו [טייס נוסף] נמצא במטוס 207 עם פאדל עאמרא ומפציץ את טובה... אליס... לא הצליחה להתקשר אתי בזמן שקבענו... נדברנו שאתקשר אליה בשעה 6.15.
 סוף היומן.

מהקלטת השיחות בין הטייסים במבנה שתקף את איילת השחר באותו יום עולה, כי הם החלו לדאוג לשלומם של נאדיף דקות ספורות לאחר הפלתו:
 - הלו סוהיל מאת מחמוד, האם אתה רואה את נאדיף? עבור.
 - לא אני לא רואה אותו יא מחמוד.
 - טוב, נודה לך.
 - הלו נאדיף מאת מחמוד, איך אתה שומע אותי? עבור.
 - אין תשובה.
 - הלו פואד מאת מחמוד, רד, מדוע אתה עולה? רד מיד. עבור.
 - אין תשובה.
 ...
 - הלו ג'מל מאת מחמוד, האם אתה שומע אותי? האם אתה רואה את נאדיף?...

צילום: גדעון אלף

"יום המטוס" נשאר חרוט בזיכרונם של חברי איילת השחר, והמשק הנציח את אירועי היום באנדרטה שהקים, שבבסיסה שרידי מטוסו המרוסק של הטייס הסורי פייסל נאדיף

גדעון אלף מאיילת השחר הוא מדריך טיולי ג'פים. המערכת מודה לד"ר מוסטפה עבאסי על הערותיו.

אחד האירועים הבולטים בתולדות איילת השחר היה נפילת מטוס סורי בלב הקיבוץ בתאריך 16.7.1948. מספרת נירה ששון, בת וחברת איילת השחר: *באלחמה הייתי בכיתה י'. בסביבות פסח כבר הייתה האלחמה בג'מל הצ'לון, והסוריק הפציצו והפגילו את הקיבוץ אל הפסקה: שני מטוסים שלהם היו מתחלפים ביניהם באלחמה לאורך שעות היום. פציצה אחת נפלה על הצמדה שליד האולם והרגה שבעה אנשים, בהם אסתר ק' ויצחק מהכיתה הצעירה ביותר שהלשאה בהם. צערה ימים ולילות שהינו בצמדות. 'אלק האלס' היה היום הקשה ביותר שלי, ולא אשכח אותו עד ימי האחרון. צבדתי אף ברפת, ובלשלה לפנות בקר האכתי לרפת לחלוא... כשסיימתי לחלוא יצאתי לכיוון הצמדה שלי באצרה האשק, ובדרך נפל פגז קרוב אלי וחילי נהרג. זו הייתה הפעם הראשונה בה בכיתי באלחמה.*

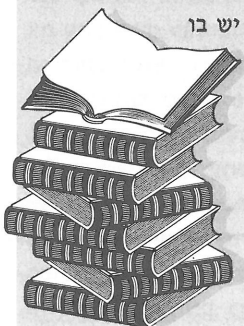
באותו יום היו לזיכרונות, הפגזות והפציצות רבות מהאלו, ובסביבות הצהריים הייתי בצמדה - וכולנו יורים לעבר המטוסים הסוריים. לפתע הגיע צלזל מטוס, ובצרק מצלזל לביט העץ הוא החל להתנזר, אף הסתחרר וצלזל ארצה. ראיון שהוא נפל ממש בכיווןנו ומיד נשכבנו וכיסנו את ראשנו בידיים. הוא נפל כצטריק מטריק מאתנו ונשא פציצו חזק. ההתרששות הייתה רבה: רצנו מיד למטוס ואתנו אנשים שהגיעו מכל האשק. ראיתי מטוס מרוסק וכלזל המטוסים. אחד מהם ניסה לפתוח את מנעולו. אחרי כל כך הרבה ימים שבהם הפציצו אותנו - פשט בכינו מרוב שמחה. מי הפיל את המטוס? אני טוענת שאני הפלתי אותו, אך כל אחד מהיורים בצמדה שלי טען כך...

בין החפצים שנמצאו בין שרידי המטוס היה ילקוטו של הטייס הסורי פייסל נאדיף, שנולד בעיר חמס ב-1924. בילקוט היו תעודת זהות; תמונות; פריטים צבאיים ועוד כמה ניירות אישיים. הפריט המעניין ביותר שנמצא הוא יומן שבו רשם נאדיף את קורותיו, ושמוננו אפשר ללמוד מעט על חייו ואישיותו. כל החומר שנמצא בילקוט הועבר לארכיון צה"ל, שם תורגמו כמה קטעים מהיומן לעברית של ראשית המדינה, ביניהם אלה המצוטטים לעיל:

6.6.1948 רבנו עם הוריה של אליס ועזבנו את הבית... לקחתיה לבית הורי והלכתי עם אמי לקנות לה בגדים.
8.6.1948 שכרנו חדר...
10.6.1948 חיינו שקטים, שנינו מאושרים. היא אוהבת אותי ואני אוהב אותה ואני מתפלל לאלוהים שאושרנו יימשך.
12.6.1948 אליס עשתה רושם טוב [על אמו ואחיו], ולא נשאר מתנגד לנישואי, אלא אבי.
25.6.1948 סימני הריון נראים כבר על אליס... אקווה שהיא תהנה מבריאות שלמה כל ימי הריונה.
1.7.1948 קורס הטייס הראשון נגמר ב-4.7.1948. אני אצטרף לטייסת הקרבית הראשונה...
5.7.1948 התחלנו את האימון הצבאי הבוקר... התחלנו בתרגילי "קרב בקבוצה" [?].

מארג הספרים שלי יוני גדעוני

"צפת וכל נתיבותיה" - לסייר עם יד יצחק בן-צבי. עריכה: אייל מירון

הספר "צפת וכל נתיבותיה" הוא פשוט פנינה! זהו ספר הדרכה לטיולים בצפת ובסביבתה, הכתוב על-ידי מיטב העוסקים בנושא. יש בו אחד-עשר מסלולים, המסודרים בצורה כרונולוגית פחות או יותר, כשכל פרק פותח במבוא היסטורי ומצורפת לו מפה סכמתית של אזור המסלול. לאחר מכן מוצגים האתרים על הסיפורים, האגדות והמקורות הקשורים בהם. העריכה נקייה ויפה, ומלווה בשפע של תמונות צבע. ממש תענוג להחזיק את הספר ביד! באחד המסלולים מובא הסיפור על שרה לוי וקשריה עם הפלמ"ח, שרק מעטים שמעו עליו. הוא מציע למטייל מסלול הכולל את קברה שבהר כנען, האזור שבו חיה ופעלה. בשני מסלולים מצאתי עניין אישי רב: במסלול מספר עשר, העוסק בהרחבה במוזיאון בית המאירי בצפת, ובמסלול האחד-עשר, העוסק באתר השחזור בראש פינה ובסביבה הקרובה. אלה שני אתרים שהמועצה לשימור תרמה רבות לפיתוחם ושימורם, ומומלץ לבקר בהם עם הספר ביד. במהדורות הבאות של הספר כדאי לדעתי לסמן את מקומות החנייה לרכב על-גבי המפות. מהכרתי את צפת - זו יכולה להיות עזרה גדולה למטיילים. לסיכום - זהו ספר שמומלץ ביותר לצרפו לספרית מדריכי הטיולים של כולנו.

"קבר יש רק אחד" - סרט חדש על הפעולה בגשרי א-זיב ב"ליל הגשרים"

שושי בן-חמו

קבורתם האמיתי של הנופלים.

באוקטובר 2001, כשעבדתי במערכת הטלוויזיה הקהילתית בגליל המערבי, הועלה בפני רצונם של חברים מיישובי האזור לעשות סרט על נופלי ליל הגשרים. להכנתו קדם תחקיר מקיף שערכתי, ובו נעזרתי בעיקר בד"ר דב גביש, שאחיו יהודה נפל בליל הגשרים, בלוחמים שהשתתפו בפעולה ובדן כרמי ממצובה, שנפגש עם הלוחמים לפני יציאתם. דב גביש, היסטוריון וגיאוגרף, אסף מסמכים ועדויות על הפעולה בארכיונים בארץ ובאנגליה, וממנו קיבלתי את רוב המסמכים החשובים לסרט. דוד שטנר, בן עין-חרוד וחבר גבע, נתן לי מכתבים ומסמכים של בתיה שיין, אמו של נחמיה שיין, מפקד הפעולה, ובעזרת מידע נוסף שאספתי החלה תמונת האירוע להתבהר לאט לאט.

דן כרמי הביא לידיעתי כי בבית הקברות הישן במצובה טמונים שרידים וחפצים שנאספו לאחר הפעולה. כשהגענו למקום לצלמו גילינו להפתעתו של דן כי במקום גל האבנים שסימן בעבר את הקבר עומדת כיום מצבה ועליה הכתובת "לזכר לוחמים אלמונים שנפלו במאבק על עצמאות ישראל, תש"ו". הסתבר כי ועדת ההנצחה של מצובה היא שהקימה את המצבה בשנת 1986, באישורו של ראש המועצה דאז דוד קורן. התברר לי גם שדב גביש ידע על

קיומו של הקבר כבר שנים רבות, אך לא העביר את המידע למשפחות הנופלים.

לגילוי הקבר מחדש היתה חשיבות רבה בעבור המשפחות. באזכרה השנתית באכזיב, בשנת 2002, הודיע להן דב גביש על הגילוי, והן הוכו בהלם ותדהמה. עוד באותו יום עליתי עם חלק מהמשפחות לקבר במצובה, ושמעון אלכסנדר מנאות-מרדכי,

ששים שנה חלפו מאז "ליל הגשרים" ב-16.6.1946.

- מבצע משולב של תנועת המרי העברי (האצ"ל, הלח"י וההגנה) לניתוק דרכי הגישה היבשתיות לארץ, במחאה על סגירת שעריה בפני ניצולי השואה המתדפקים עליהם. 39 לוחמי פלמ"ח, ממחלקות שישבו בעין-חרוד, גניגר וגבע, יצאו באותו ליל לפעולה בגשרי א-זיב, שקישרו בין ארץ-ישראל ללבנון. אחד הכוחות, שיצא ממצובה, המתין לתחילת הפעולה באזור ואדי קורן והתגלה על-ידי ערבים שעברו במקום, שדיווחו לנוטרים ערבים מהסביבה. עם יציאת הכוח לעבר הגשרים פתחו עליו הנוטרים הערביים באש ויחיעם ויין נהרג. הכוח המשיך בדרכו ושלוש-עשר לוחמים הסתתרו מתחת לגשר הרכבת. כדור נותב שפגע באחד ממטעני חומר הנפץ שלהם גרם לפיצוץ עז בו נהרגו כולם. בתום הפעולה נמצאה רק גופתו של יחיעם ויין, ושרידיהם של שאר הנופלים - שאי אפשר היה לזהותם - נקברו יומיים לאחר מכן בקבר אחים בבית העלמין שבחוף הכרמל, בהלוויה משותפת עם חללי הלח"י שנפלו בפעולה בבתי המלאכה של הרכבת. למרות שהייתה זו הלוויה המונית - לא נמסר דבר למשפחות הנופלים. שלושה שבועות לאחר מכן הן קיבלו מכתבים מ"תנועת המרי העברית" המודיעים להן כי הבן השתתף בפעולה והוא נעדר, ורק חמישה חודשים אחר נכתב להן כי נעדר גשרי א-זיב נפלו בפעולה וכי שרידי הגופות נטמנו בחיפה.

בשנות הארבעים עסק היישוב רבות בתעלומת הנעדרים מגשרי א-זיב. עם השנים נזנח הקבר בחיפה, אולי בגלל השמועה שרק חלק מהלוחמים קבורים בו. רק לאחר כעשרים שנה, בעזרתו של החוקר פקד שלמה בן-אלקנה, הצליחו משפחות הנופלים להעביר את השרידים לקבר אחים באנדרטת "יד לי"ד", שהוקמה ב-1951 באכזיב. עם זאת - לא כל המשפחות חשו כי התעלומה נפתרה, ובמהלך השנים עלו מדי פעם שמועות והצעות בדבר מקום

שאביו נפל בפעולה, אמר קדיש. שמעון ניהל מאבק ארוך להעברת השרידים ממצובה לאנדרטת "יד לי"ד", ולבסוף אושר הדבר והנופלים נקברו מחדש באכזיב ב-24.11.2003, בטקס מרגש מאד. בסרט שהשלמתי לאחרונה על הפרשה, ושלו קראתי "קבר יש רק אחד", תיעדתי את מה שאירע בליל נפילת הבנים ואת מסכת הייסורים שעברו המשפחות מאז, עד לגילוי הקבר במצובה ואיחוד הקברים באכזיב.

את רוב העבודה על הסרט עשיתי לבדי - תחקיר, עריכה, קריינות ועוד - מתוך רצון עז להביא את הסיפור לידיעת הדור השלישי והרביעי במדינה, שאינו יודע כמעט דבר על הפרשה ועל הנופלים. לאחר עבודה מאומצת של כחמש שנים הושלם הסרט והוקרן בראשית אפריל בהקרנת בכורה בבית לוחמי הגטאות, בנוכחות קהל ובו כמה ממשתתפי

אנדרטת יד לי"ד באכזיב

הפעולה, משפחות הנופלים, אנשי האזור והשר יצחק הרצוג והגברת רעיה שטראוס, שתמכו בי לאורך עשיית הסרט. הייתה לי הזכות להיפגש עם אנשי דור הפלמ"ח ועם משפחות הנופלים, וחשוב לי שהדור הצעיר בארץ ידע שהמדינה לא קמה כך סתם ויכיר את קורותיה. אני שמחה שביצירת הסרט תרמתי את תרומתי לכך.

שושי בן-חמו מלוחמי הגטאות היא עורכת סרטים.

הדוידקה, סדנת אמן ומוזיאון ראשונים בבית-אלפא

דוד נחום

המשתופת ועוד, וחדר הקרנה שבו פנס קסם מיתולוגי ומקרנות שונות. במקום מבקרים תלמידי בתי ספר בשיעורי ידיעת הארץ; קיבוצניקים בטיולי קיבוץ וטיולי נוסטלגיה של ותיקים ומשפחות מטיילות. ההפתעה ניקרת בפני המבקרים במוזיאון, בעיקר הילדים שבהם, כשנאמר להם כי מותר לגעת בכל מוצג שאינו מחובר לקיר, לפתוח ארונות תצוגה, ללבוש שינל צבאי ישן ולנגן במבחר כלי הנגינה שיש במקום. לזאטוטים מחכה פינת ציור קטנה, בה הם יכולים לבטא את חוויותיהם מהמוזיאון.

בקרבת מקום נמצא הגן היפני המפורסם של חפציבה ולצידו גן של צמחייה ארץ-ישראלית, מחצבת סרקופגים מהמאה השישית, בריכות צמחי מים ותצפית לעבר העמק על שם גבריאל רפפורט. בעתיד אנו מתכננים להקים במקום פארק אירוסים ופארק פסלים מאבני האזור. רבים מהמבקרים במקום מסכמים את הביקור במילים "אין מקום כזה!"

האמן דוד נחום הוא מזכיר קיבוץ בית-אלפא ומלמד קרמיקה ופיסול במכון לאמנות בסמינר אורנים.

בפינה קסומה למרגלות הגלבוע נמצאת "הדוידקה", במבנה המדגרה הישן של קיבוץ בית-אלפא שעמד שנים ללא שימוש ויועד להריסה. לפני כשש שנים התחלתי לפעול להפיכת הבניין לסדנת אמן ולהכשרתו לפעילויות נוספות. ללא כל תקציב, ובעבודה של עשר אצבעות, הוקם במקום אתר שיש בו חגיגות ופעילויות, ושהשמועות עליו עוברות מפה לאוזן. עם זאת - המקום עדיין מחפש את ייעודו ומצפה לפיתוח. בחלק של סדנת האמן פועלת גלריית ציורים שלי ונערכות בו מסיבות הפתעה מגוונות, בריתות, מסיבות בר-מצווה, ריקודים וערבי שירה גבינות ויין - כיד הדמיון הטובה.

לצד הסדנה נמצא מוזיאון הראשונים, המכיל מאות מוצגים שבהם השתמשו לפני קום המדינה, בעת הקמת הקיבוץ ב-1922 ובשנים בהן חצתה רכבת העמק את עמק חרוד. כן מוצגים בו העימותים עם הבדואים, מלחמות ישראל וחיי היום-יום בעמק ובקיבוץ. המרפסת הגדולה מוקדשת ל"גברוש" - (גבריאל רפפורט) חבר בית-אלפא, מפורצי דרך בורמה במצור על ירושלים ב-1948, פורץ דרכים בסיני ומקים יחידת ההצלה ההנדסית של צה"ל.

בתצוגה יש מפה של עמק חרוד, באורך של כמה מטרים ובקנה מידה 1:20,000, שהוכנה במשרדו של פנחס רוטנברג - מייסד חברת החשמל המוכר בשם "הזקן מנהריים"; נולים לאריגה; אוספי עיתונים ישנים; פינת הנגרייה הישנה; פינת הסנדלר; המכוורת; אוסף מכשירי רדיו ישנים; אוסף מצלמות ישנות ופינת הלוחם - הפלמ"חניק. כן יש בו פינות בנושאי שדה, תפירה, תקשורת, הלינה

ליד צומת נהלל מתנשא תל שמרון. בשיפוליו נמצא בית הקברות של נהלל, מעליו משקיפים בתי היישוב תמרת ולמרגלותיו עומדת שמורת טבע קטנה של עצי שיטה מלבנים. זה הוא אתר ארכיאולוגי חשוב האוצר בתוכו שרידים רבים מהתקופה הכנענית ואילך. עד תחילת המאה הקודמת היה במקום כפר ערבי קטן בשם חרבת סמוניה, ששימר את שמה של העיירה היהודית סימוניה (שמעוניה) מתקופת המשנה והתלמוד.

בעת החדשה התיישבו במקום כמה קבוצות חלוציות, שרשמו פרקים מעניינים בתולדות ההתיישבות: בשנת 1867 עלתה לתל קבוצה קטנה של גרמנים טמפלרים, שנכשלו לפני כן בנסיונם להתיישב בנקודות הסמוכות ג'ניגר (גניגר), מג'דל (מגדל העמק) וכניפס (שריד). בגלל קשיי החיים הם נטשו כעבור כשנה את המקום והותירו אחריהם רק את סיפור התיישבותם ומצבת זיכרון למתיהם בבית הקברות הטמפלרי בחיפה.

בשנת 1921 נוסד סמוך לתל שמרון מושב העובדים הראשון - נהלל, ובאותה שנה הוקם על התל מחנה אוהלים של קיבוץ א' של השומר הצעיר. חברי הקיבוץ - כמאה במספר - באו לתל אחרי שסללו את כביש חיפה-ג'דה (רמת-ישי) ופרסמו את הקובץ הידוע "קהילייתנו". הם עסקו בייבוש ביצות העמק ובשנת 1922 עברו למרגלות הגלבוע והקימו שם את קיבוץ בית-אלפא, הקיבוץ הראשון של תנועת השומר הצעיר.

עצי החרוב, האורן והברוש הנטועים במורדות התל ובפסגתו מספרים סיפור מעניין: בשנת 1935 - שנת חצי היובל להכתרתו של המלך ג'ורג' החמישי, שהעניק לעם היהודי את הצהרת בלפור - החליטה ההסתדרות הציונית לטעת במקום יער גדול על שמו. בדצמבר של אותה שנה נערך על התל טקס רב רושם, בו נטע הנציב העליון במו ידיו את "עץ המלך", שהובא במיוחד מהגן המלכותי של ארמון וינדזור. ב-1936, עם פרוץ אירועי המרד הערבי, השחיתו ערבים את העץ והוא יבש.

צילום: עלי כהן

בשנות המאורעות נערך במקום ניסיון התיישבות ייחודי של בני נהלל הבוגרים. הם התארגנו כקבוצה - "קבוצת שמרון" - והתיישבו בסוף 1935 למרגלות התל, במטרה להקים מושב שיתופי. הם עבדו קרקעות שמסר להם מושב נהלל, ובעיקר הועסקו על-ידי הקק"ל בנטיעת "יער המלך ג'ורג'". ב-1936 התגייסו כל הבחורים והיו לנוטרים, ועם גבור המאורעות התנדבו ל"פלוגות הלילה" של ווינגייט. ביניהם היו איתמר בן-ברק, נחמן בצר וגם משה דיין, שפרש מהקבוצה והקדיש את חייו לפעילות ב"הגנה". רוב החברים דגלו בעקרונות השיתוף והשוויון והצטרפו כקבוצה ל"חבר הקבוצות", מטעמה עלו בנובמבר 1938 להקים את קבוצת חניטה כיישוב "חומה ומגדל" בגליל המערבי.

במקום "קבוצת שמרון" באו לתל חברי "ארגון הגליל", ששאפו להקים יישוב חדש בגליל העליון. הם עבדו כשכירים בנהלל ובכפר-יהושע, והיו יערינים מטעם הקק"ל ב"יער המלך ג'ורג'". בתחילה התגוררו בצריפים למרגלות התל ובהמשך הקימו להם משק עזר. בשנת 1942 עלו להתיישבות ליד עין-חרוד והקימו את מושב רמת צבי.

אחרי עזיבתם עלו לתל שמרון חברי "ארגון הנגב", בוגרי עליית הנוער מגרמניה ואוסטריה שהתחנכו ביישובי העמק. גם הם עבדו ביעור, והרחיבו את הנטיעות לכיוון כפר החורש. ב-1943 ירדו דרומה והקימו את בית-אשל ליד באר-שבע, ולאחר נפילת היישוב במלחמת העצמאות הקימו את מושב היוגב בעמק יזרעאל.

לאחר קום המדינה נבנתה על המדרון המערבי של תל שמרון מעברה גדולה, שפורקה בראשית שנות החמישים. רוב תושביה עברו לעיירה החדשה מגדל העמק, ואת רצפות הבטון של צריפי המעברה שהשאירו אחריהם אפשר לראות עד היום.

יעקב שורר הוא מדריך טיולים וחוקר תולדות ההתיישבות בארץ, חבר ועדת הגליל התחתון והעמקים של המועצה לשימור ומחבר הספר "טיולי ישראל - כך הצפון".

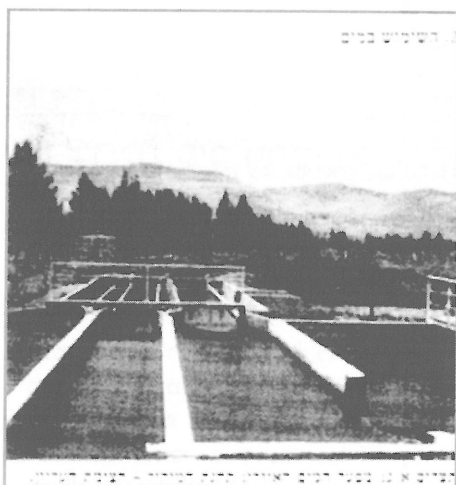
מפעל המים ההיסטורי של בקעת בית-שאן מרכזי קרין

בקעת בית-שאן תוארה על-ידי אשתורי הפרחי, הנוסע היהודי שחי בראשית המאה הארבע-עשרה, במילים הבאות: "יושבת על מים רבים, מי מנוחות וארץ חמדה... כגן השם תוציא צמחה ולגן עדן פתחה".

"המים הרבים" שבתיאור זה הם מי המעינות, 24 במספר, הנובעים בבקעת בית-שאן בשלושה מפלים שונים: רובם במפלס העליון (150-100 מטר מתחת לפני הים התיכון) ומיעוטם במפלס התיכון (180-250 מטר מתחת לפני הים). המקור העיקרי של המים הוא האקוות (אקוויפרים) שמתחת להרי השומרון. הספיקה השנתית של מי המעינות הגיעה בשנת חמישים של המאה הקודמת לכדי 120 מיליון מ"ק מים, כ-70% מהם מוגדרים כמים מליחים (מעל 400 מ"ג כלור בליטר). לאורך ההיסטוריה, עד לפני הקמת המדינה, הוליכו החקלאים את המים לשדותיהם ולמטעיהם בתעלות פתוחות - רובן תעלות עפר ומיעוטן תעלות מחופות באבנים. בראשית שנות החמישים הוקם על-ידי חברת המים הלאומית "מקורות" מפעל מים גרביטציוני לבקעת בית-שאן, שהתבסס על שלושה מרכיבים: 1. מתקני תפיסה - (איחוז) של המעינות.

2. מערכת הולכת המים בגרביטציה - תעלות בטון מזוין בחתך מלבני, באורך כולל של כארבעים ק"מ. 3. מתקן מיהול מרכזי של המים - שיאפשר הספקת מים מאיכות שונה ובכמויות שוות לכל המשקים. המים סופקו ליישובים "בראשי שטח" - בדרך כלל בנקודה הגבוהה ביותר בשדות הישוב. החקלאים עצמם השקו את שדותיהם בשיטות שונות - הצפה פתוחה ותלמים ואחר כך בערוגות, בשיטה שהועתקה מקליפורניה.

כיום מספק המפעל הגרביטציוני פחות משבעים מלמ"ק בשנה, בגלל הירידה המתמשכת בספיקת מי המעינות כתוצאה מהקידוחים שבוצעו במעלה אגן ההיקוות שלהם. לפני כשלושים שנה החלו החקלאים לעבור להשקיה באמצעות ממטרות וטפטפות, ואילו מפעל המים האזורי עבר להולכת המים בצורת סגורה, שהונחה בדרך כלל בתעלות או במקומן. שתי סיבות הביאו לשינוי הזה: 1. תעלה פתוחה מזרזת מאוד את תהליך שיקוע האבנית בתוכה, בהשוואה למוביל צינור. 2. הובלת המים בצינור מאפשרת ניצול אנרגטי של

ברכיות מפעל המים בעבר

צילום אילוסטראציה: מרכזי קרין

הפרשי הגבהים בין מקור המים לחקלאי. עם זאת, הנהלת המפעל, ו"אפיקי מים" - אגודת המים של יישובי בקעת בית-שאן - בראשה, מודעים לכך ש"חיסול" תעלות הבטון יפגע קשה בנוף הפתוח הנצפה והנחזה של בקעת בית-שאן. צוות שמונה על-ידי "אפיקי מים" מטפל עתה - בסיוע אדריכל נוף - באיתור ושימור אותם קטעי תעלות הבטון החיוניים מבחינת ערכם השימורי והנופי.

מרכזי קרין הוא מתאם תכנון ברשות הניקוז ירדן דרומי.

אני אוהב שירה וספרות מאז שאני זוכר את עצמי. מאז שפרשתי מעבודתי מסיבות בריאותיות אני מסור לעיסוק בתחום הזמר העברי, ובשנת 1994 התחלתי לחקור את בני הכלאיים שלו - שירי הרחוב. אליהו הכהן, המומחה לזמר עברי, היה לי למדריך, ובעצתו בחרתי לקובץ הראשון שהוצאתי, בן 250 השירים, את השם "פחז כמים".

בהמשך עסקתי בשירי תנועות הנוער, ולאחרונה אני עובד על קובץ בשם **כך שרנו בתנועה**, המאגד בתוכו כ-750 שירים, רובם בצירוף תווים. במהלך איסוף החומר הגיעו לידי שירים ישנים ולא מוכרים, ולכתיבת תוויהם נעזרתי בהקלטות ישנות שלהם. רבים וטובים עזרו לי בכך.

השירים שאספתי נלקחו ממאגר השירים של תנועות הנוער החלוציות השומר הצעיר, הנוער העובד, המחנות העולים והתנועה המאוחדת. השירים מייצגים את התנועות, קשורים למפעליהן ומצביעים על המגמות הרעיוניות שלהן, אך יותר מכל הם ממחישים את החשיבות שכל התנועות ייחסו לשירה ולזמר. יש בהם עידוד למסר של תקופתם ורעיונות אוניברסליים כסוציאליזם, חרות ושוויון, אך כל תנועה מצאה את הדרך להבליט באמצעותם גם את המאפיינים המיוחדים לה.

בוגרי **השומר הצעיר** מחו"ל הביאו עמם לארץ שירים חסידיים, שירים חלוציים ושירי מעמד, שחלקם תורגם מידיש, בצד שירים לאומיים. בארץ אימצו חניכי התנועה גם שירים שהיו מקובלים בשאר התנועות, אך בכינוסים ונשפים בלט החלק הפורמלי, שנפתח בשירת "תחזקנה" - המנון התנועה, והסתיים

ב"אינטרנציונל". השומר הצעיר הוציא כבר בראשית שנות השלושים חומר הדרכה מסודר שכלל שירונים, כפי שנהגה התנועה גם בחו"ל. בדיעבד נראה כי תנועה זו הייתה המסודרת ומאורגנת ביותר בתחום זה.

המחנות העולים - תנועת הנוער הלומד בארץ, שתוארה כתנועה הארץ-ישראלית המובהקת ביותר - נחשבה ל"תנועה מזמרת". רווחה בה מאוד התופעה של כתיבת פזמונים ייחודיים על-ידי החניכים, ששיקפו את ההווי התנועתי ורוכזו ב"מחברת השירים" התנועתית. בתנועה זו הרבו גם לשיר משירי רחל, אותם הלחין יהודה שרת, שנהג לבוא לכינוסים תנועתיים וללמד את החניכים משיריו. כבר בשנות הארבעים הוציאה התנועה קבצים בשם "מאז ועד היום" ו"הפזמונית" - אוסף "אופרטות" מהווי חייה - ובהם שירים שנכתבו על בסיס לחנים מוכרים, רובם היתוליים, לכבוד הצגות, מחנות ומפעלים תנועתיים.

נראה כי **הנוער העובד**, תנועת הנוער של ההסתדרות הכללית, לא פרסמה שירונים משל עצמה, והסתפקה באלה שהוציא "המרכז לתרבות" של ההסתדרות. לא ידוע לי על שירונים ייחודיים לתנועה, למעט החוברת "הבה נשירה" משנת תש"ט.

הקבצים שהוציאו התנועות קבעו את המסורת השירית שלהן, הנציחו את ההווי הייחודי להן ואת האירועים והדמויות שצמחו בקרבן, ובעיקר חיזקו את "גאוות היחידה" של חניכיהן.

באופן כללי מתחלקים שירי תנועות הנוער ל"שירי פתיחת פעולה" - שהם שירים שקטים כ"שחקי

שחקי"; שירי תנועה ומעמד כ"חולצה כחולה" ו"שיר המחנה", וקאנונים או שירי מקהלה כמו "עצי שיטים עומדים", כהשירה בצוותא מכינה את הרקע לפעילות המשותפת. עוד קבוצה מאפיינת היא של שירים אקטואליים, המקדימים את נושא השיחה, למשל "שיר החושלים", וקבוצה נוספת מיועדת לסיום הפעולה ובה שירים שמחים כ"חבר'ה זה לא נורא"; שירי ריקוד כ"הבו לנו יין"; שירי שטות כ"אוקרמבה"; שירי לכת כ"בנה ארצנו"; שירי רועים ועבודה; שירי אהבה ונעורים כמו "העולם עגול ופתוח", ועוד. קבוצות נוספות הם שירי החג והמועד (חלקם על בסיס מנגינות חסידיות), שירי טיולים ומחנה ושירים מסיב למדורה.

במהלך איסוף החומר למדתי על גלגוליהם של כמה מהשירים הידועים ביותר, כמו למשל אלה של השיר "הבאנו שלום עליכם", הנחשב - יחד עם "הבה נגילה" - לשיר העם הישראלי הידוע ביותר. למעשה היה זה שיר פרסומת בגרמנית לסיגריות בשם "Salem Aleikum", אותן הביאו לארץ בשנות השלושים העולים מגרמניה. מילותיו היו "Vir rauchen Salem Aleikum" (אנו מעשנים "סאלם עליכם"), ומשצבר פופולריות בארץ - תורגם לעברית, "גור כהלכה" והפך לאחד מהשירים המושרים כאן ביותר.

יש כמובן עוד סיפורים רבים ומרתקים על גלגוליהם של שירים ידועים, ואני ממשיך באיסופם ומקווה לצרפם למאגר בן 7,500 השירים שיש בשרותי.

צבי שביט מאילת מתעתד להוציא לאור את הקובץ "כך שרנו בתנועה".

"התנועה המאוחדת" "השומר-הצעיר" "הנוער-העובד" "המחנות-העולים"

שימור בריכת מים מתקופת הברון בייסוד המעלה

יואב מעוז (מזרחי)

נולדתי וגדלתי במושבה ייסוד המעלה, נצר למשפחת מזרחי - אחת המשפחות הוותיקות בגליל, שנאחזה בקרקע ליד אגם החולה וייסדה עם עוד משפחות את

המושבה ייסוד המעלה ב-1883. סב סבי, חכם שלמה מזרחי ז"ל, עזב את עיר הולדתו צפת וירד עם משפחתו לעמק החולה, להחזיק ולבסס בו התיישבות חלוצית. מאז העמיקה המשפחה את אחיזתה באדמות המושבה, והייתה לאחת ממובילות הפעילות החקלאית וההתיישבותית בה. סבי, רפאל מזרחי ז"ל, נולד בייסוד המעלה ב-1910 וחי בה כל חייו. סיפוריו הרבים על ראשית ההתיישבות, על התלאות בתקופת השלטון העות'מאני והבריטי ועל יחסי השכנות האמביוולנטיים עם השבטים הבדואים - ריתקו תמיד את בני המושבה הצעירים, ואני בכללם.

את הפוטנציאל החקלאי הטמון באדמות ייסוד המעלה גילה הברון רוטשילד עוד בראשית המאה העשרים. הוא הקים אז את הפרויקט החקלאי-תעשייתי היומרי להפקת בושם מוורדים. לצורך העניין הוקמה בשדות המושבה מערכת השקיה שהייתה - במושגי אותם הימים - גרנדיוזית! בין שאר מתקני ההשקיה שהוקמו במושבה (שחלקם כבר שוחזרו בצורה מרשימה) נחפרו שלוש בארות, במרחק של 500 מטר אחת מהשנייה, ולצד כל באר הוקמה בריכת אגירה שממנה אפשר היה להשקות את ערוגות הוורדים באופן סדיר.

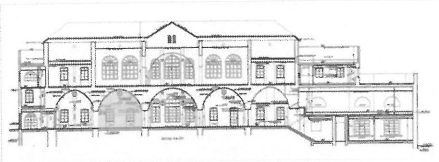
ייסוד המעלה בראשית

הבריכה האמצעית שבין השלוש נבנתה על חלקת אדמה פרטית בבעלותה שלמשפחת מזרחי. לצערנו, נהרסה הבריכה ברבות השנים כמעט לחלוטין, ורק חלקים מעטים שלה נשתמרו. כעת מבקשת המשפחה

לחדש ולשחזר את הבריכה, כדי להפוך אותה למרכז חי ותוסס שבו יוכלו בני המושבה לחזור ולהציץ בעברם. בחודשים האחרונים ליקטנו מידע ארכיוני על אודות מפעל המים של הברון במושבה, וניסינו לאסוף מסמכים. תמונות, סיפורים וכל חומר שיסייע לנו לשחזר את האתר בצורה קרובה ככל האפשר למה שהיה במקור. למזלנו, השתמרו שתי הבריכות הסמוכות לבריכה שעל אדמתנו כמעט לגמרי, כך שנוכל ללמוד מהן על צורה הבנייה ועל החומרים שבהם השתמשו בעבר. החזון המדריך אותנו הוא שחזור כל מפעל המים של הברון והפיכתו לאתר תיירות שיקדם את פיתוח המושבה

בני המשפחה, יש רצון עז לקדם את השחזור, אך אנו חסרים את הידע המקצועי הדרוש לכך. לאחרונה פנינו למועצה לשימור בבקשת סיוע, ובקרוב נתחיל להיעזר בה בביצוע עבודת השחזור המרתקת, עד שנגיע לנקודת הסיום שבה נוכל כלול לצפות במים הזורמים מחדש מהבארות המקוריות.

יואב מעוז (מזרחי) הוא בן ייסוד המעלה.

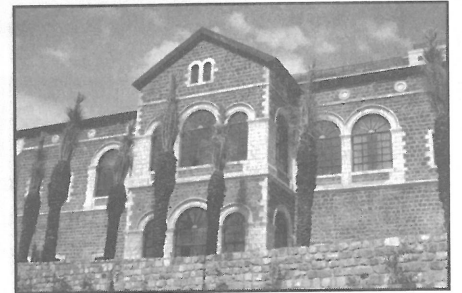

המקום, להקים במקום מלון בן 150 חדרים, ברמה של ארבעה כוכבים. התכנון האדריכלי נמסר למשרד ישי-וילסון ארכיטקטורה, שהיה אחראי לתכנון האורבני ולעיצוב הפנים.

המלון הסקוטי תוכנן כמתחם עירוני הכולל שלושה מבנים משוקמים - בניין דוד, שבו רוכזו כל הפונקציות הציבוריות של המלון; בית הרופאים ובית האחיות - שכל אחד מהם תשעה-עשר חדרים, ומבנה חדש - בית הרברט, בו הוקמו חמישים חדרים. התנועה בין המבנים מתנהלת באמצעות ציר לתנועת כלי רכב הקושר את המבנים ממערב, ומערכת שבילים להולכי רגל, משולבת בכיכרות ובחצרות. ציר ההליכה הראשי מקשר את הכניסה דרך בית החולים ההיסטורי אל המבנה החדש, בית הרופאים ובית האחיות. אל חלקו המזרחי של המלון, בו נמצאת בריכת השחייה החדשה, מוליך גשר עץ המחבר את שני צידי המתחם מעבר לכביש.

בשימור המבנים ההיסטוריים הקפידו האדריכלים מאד על שמירת האופי העות'מאני המקורי שלהם, תוך התאמתם לייעודם החדש ולסטנדרטים בני זמננו, כולל הכשרת כל המתחם לנגישות בעלי מוגבלויות. מידת היציבות של המבנים היא שהכתביה את תהליך השיקום, שכן היו חלקים שחייבו חיזוקים והשלמות. במקומות שונים נפרצו בזהירות פתחים

מתחם המלון הסקוטי בטבריה נמצא בשולי העיר ההיסטורית ומשתרע בשיפולי ההר, על שטח של כשישה-עשר דונם בין שפת הכנרת ורחוב דונה גרציה. הוא קשור בראש וראשונה בצמד הרופאים הסקוטיים - האב דייוויד ואט טורנס ובנו הרברט. המתחם כולל כמה מבנים משלהי המאה התשע-עשרה ובכללם בית החולים הראשון של הצפון, שנבנה על-ידי גוטליב שומאכר (שהייתה לו אולי גם יד בתכנונו) ובתי הרופאים. לפי כחמישים שנה הוסב המקום לאכסניה, וזו נסגרה לפני עשר שנים. מאז הלך מצבם של המבנים והתדרדר: דבקו

בהם תוספות בנייה, חלק מקירות הבולת טויוח ובתוך המבנים נעשתה חלוקה מחדש של השטחים והוקמו תוספות שונות. ברבות השנים החליטה הכנסייה הסקוטית, בעלת

לשיפור התנועה וליצירת תצפית לנוף הגליל. בחלק מהמבנים נחשפו קירות האבן המקוריים, וכל החללים הציבוריים צופו בטיח סטוקו, המזכיר עבודות פרסקו ים-תיכוניות. הפתחים שומרים על החלוקות הקלאסיות, ועיצוב הפנים והריהוט משמרים את האופי העות'מאני המקורי.

המבנים החדשים תוכננו בסגנון מודרני-קלאסי, המושפע מסגנון הבנייה הקיים במקום. צורת הפתחים ופרטי האבן מהווים אינטרפרטציה מודרנית לאלה שאפיינו את המבנים ההיסטוריים. המבנים מגדירים את המרחב האורבני של המתחם - החצרות והגנינות, כשגם שיקום חלקות הירק שומר על האופי המקורי של הצמחייה. הטרסות שוחזרו מלקטי אבן בזלת שנאספו באזור.

בעתיד יושלמו בחלקו המערבי של מתחם המלון מבנה אירוח נוסף וכנסייה, שתשמש גם כאולם קונצרטים. הכנסייה מיועדת להיפתח אל הרחוב ההיסטורי היחיד שנותר בטבריה - רחוב דונה גרציה. האדריכלית עדנה ישי-וילסון היא מתכנתת המלון הסקוטי בטבריה. המערכת מודה לפרופ' חיים גורן על הערותיו.

סקר שימור הכפר נין בצלאל רינות

נס אלישע והאשה השונמית, שהתרחש על-פי הכתוב קרוב מאד לנין, בשונם המקראית). הכנסייה מתוארכת לתקופת ראשית הנצרות בארץ - המאה הרביעית לערך. המבנה הנוכחי שוקם בשנת 1880, אך יסודותיו הם לפחות מהתקופה הצלבנית.

פרט למבנה הכנסייה מצאנו בכפר כעשרה מבני אבן פשוטים, מהסוג המצוי בכפרים רבים ושהיה נהוג עד למחצית המאה הקודמת. הנחיות הסקר מתייחסות לתוכניות הבאות:

* שימור חצר ארכיאולוגית וכפרית ובה מבנה, חומה ומבני-משנה הצמודים לחומה.

* שימור מתחם במרכז הכפר ובו שלושה מבני מגורים. בדיקת אפשרות לבנייה חדשה בחלקו האחורי.

* שימור מתחם הכנסייה.

* שימור קטע שער בחצר פרטית.

* שימור בית מגורים בתוך חצר פרטית בכמה מקומות, ובחזית הרחוב.

* שימור מבנה בית הספר הישן ושביל הגישה אליו.

* שיפור תקנון התכנית בגרעין הכפר.

התוצרים התכנוניים והתרבותיים העשויים לנבוע מכך הם חיבור מרכיבי מורשת ונוף בשיטת פרויקט "דלתא"; תפיסה מערכתית של האזור בתחום המורשת של שלוש הדתות; יצירת שיתוף פעולה עם רשות העתיקות בחיתוך ארכיאולוגי של הכפר והנעת תהליך של כניסה לפיתוח תיירותי ויזום עסקים בתחום.

צלאל רינות מנהל את משרד התכנון "בראשית" בקיבוץ עין הנציב. וחבר בוועדת הגליל התחתון והעמקים של המועצה לשימור.

בהמשך ליזמתה מלפני כשנתיים של ועדת גליל תחתון ועמקים של המועצה לשימור, החליטה גם הוועדה המקומית המרחבית גליל מזרחי להכין סקר שימור לכל הישובים שבתחום שיפוט. מטרת הסקר היא איתור מבנים, מתחמי שימור ומרכיבים פיזיים נוספים הראויים להגנה סטטוטורית, והכנת הנחיות לקראת כל יזמה תכנונית או ביצועית עתידית העשויה להשפיע עליהם.

הוועדה המקומית גליל מזרחי היא הוועדה המרחבית הראשונה המזמינה סקר מסוג כזה, שבסימו יהיה תיעוד ורישום של כל המצאי הפיזי הראוי לשימור במרחב התכנוני שלה, והוא יהיה מוגן סטטוטורית.

הכפר הראשון שנסקר הוא הכפר נין, המהווה דוגמה טובה לחשיבותו של סקר כזה ולתוצריו התכנוניים והתרבותיים. הוא נמצא ליד כביש 65, מול קיבוץ דברת, כששטחו הבנוי "זוחל" במעלה מדרון גבעת המורה לכוון הכפר א-דחי הסמוך לפסגתה. מקורו כנראה ביישוב היהודי נעים, הנזכר בכתבים מימי בית שני, והוא משופע בממצאים ארכיאולוגיים מתקופות שונות. ידוע כי ישבו בו יהודים עוד במאה השמונה עשרה. בכפר כ-250 משפחות גדולות, המונות 2,200 נפשות. הוא משקיף על שדות העמק, התבור וגבעות נצרת - ונוף זה נעשה מרשים יותר ויותר ככל שמטפסים במעלה ההר.

במאה התשע עשרה הושיבו התורכים בכפר נין את בני שבט הזועביה - כדי שישמשו כמחסום נגד פשיטות של בדואים מעבר הירדן. במלחמת העצמאות שיתפו תושבי הכפר פעולה עם המדינה החדשה, ונותרו על אדמתם יחד עם ישובים נוספים של בני השבט. גם היום יש לכפרים אלה יחסים טובים עם הישובים היהודיים השכנים.

גרעין הכפר נמצא במרכז השטח הבנוי. רוב המבנים הישנים שהיו בו נהרסו, והמבנה המשמעותי היחיד שנותר הוא הכנסייה הפרנסיסקנית "בית האלמנה" - אליה מתקשר הנס שחולל ישו כשהחיה את בן האלמנה (סיפור המזכיר את

מוזיאון בית המאירי בצפת זכה באות "יקיר צפת"

בטקס שנערך ב-27.4.2006 העניק ראש העיר צפת, מר ישי מימון, לבית המאירי את אות יקיר צפת. מנהלת המוזיאון, הגב' יהודית מור-המאירי, הודתה לוועדת הפרס ולעיריית צפת, ואמרה: "בית המאירי שנחנך ב-1980... מפעל חיים של איש אחד - יחזקאל המאירי - הוקם בעמל של שלושים שנות עשייה. אות יקיר צפת. מוענק ליחזקאל ז"ל על חלום נפלא שזכה להגשים בתבונה ובחוכמה ובעיקר על גדלות הנפש להוריש את עמל חייו לעיר צפת, למען הדורות הבאים. האות... מוענק גם לממשיכי דרכו, אותם העמיד על משמר הבית, מתוך אופטימיות שיבואו ימים אחרים טובים יותר".

צילום: בית המאירי

תודה על משלוח "הגלילה"

ברצוני לשבח אתכם על החוברות הנאות שאתם משגרים אלי - "הגלילה", העשוי בצורה נאה ועשיר בחומר ראשוני מרתק. אשמח לקבל כמה עשרות חוברות ולהפיצן למנויי הוצאת "אריאל".

אלי שילר, הוצאת ספרים "אריאל"

תיקון טעויות

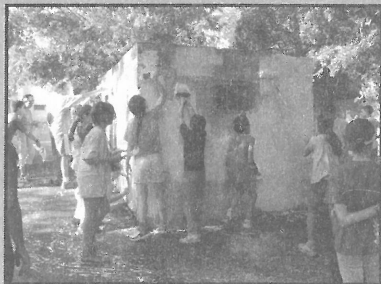
ברצוני לתקן כמה נקודות ברשימותיהם של איתן גדליזון ותורה שרייבר על תל-חי, בגיליון מספר 12 של "הגלילה". איתן גדליזון כותב על "החצר ההיסטורית הנטושה", אך חשוב לציין כי מאז שבו אנשי תל-חי באוקטובר 1920 ובנו את ביתם מחדש - לא נטשה החצר. היום היא מוזיאון פעיל ומתפתח, עם אגף חינוך, ארכיון עשיר ומערכת הדרכה המנחילה את מורשת תל-חי לבאים בשעריה. בקשר למאמרה של תורה שרייבר יש לציין כי ששת איכרי מטולה ירדו לעבד את אדמות טלחה ב-1906, והם שהיו גם לעוזרי של וינסטיין. דוד באום ואשתו ציפורה עזבו את תל-חי ב-1919 ולא שבו אליה אחרי הקרב.

ענדה שוחט, ארכיונאית חצר תל-חי

אימוץ "שביל הראשונים" בקריית-עמל

ביה"ס הקהילתי "קריית-עמל" בטבעון עוסק מזה כמה שנים בנושא החינוך הסביבתי בהנחיית החברה להגנת הטבע ובשיתוף מתנדבי "טבע טבעון". כחלק מיוזמה זו נרתמה כל קהילת בית הספר - תלמידים, מורים והורים, בעזרת המועצה המקומית, לשימור המורשת המקומית של היישוב. בעבר שולט, באמצעות המועצה לשימור, מחסן הנשק הזמני של ראשוני קריית-טבעון. השנה הוצב השלט הכחול במקום בו עמד בעבר ה"כלבוניק" - צריף הראשונים של הקרייה. השלט יחשף לציבור במבצע משולב שבו יסמנו קהילת בית הספר ותושבי הקרייה את "שביל הראשונים", שיקשר את מגדל המים הישן עם בית הספר דרך כמה אתרים מימיה הראשונים של קריית-עמל.

נפתלי שושני, יו"ר ההנהגה הבית-ספרית, ביה"ס הקהילתי קריית-עמל

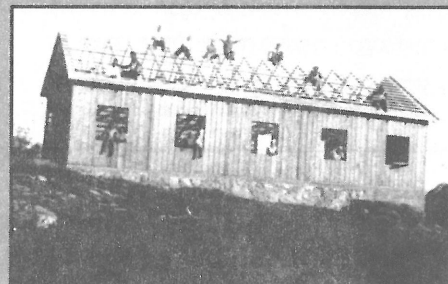

צילום: מפתלי שושני

ילדי טבעון בפעולה

מגדל המים הראשון, קריית-עמל

צריף הראשונים, קריית-עמל

תמונה ומקום

בצילום, שנעשה בראשית שנות השלושים, נראים בצלאל גורדון, מנהל תחנת הרכבת בכפר יחזקאל, אשתו ובנו אורי, על רציף התחנה. כמה שנים לאחר מכן, במאורעות 1936-39, נשרפה התחנה לחלוטין. התמונה נשלחה למערכת "הגלילה" על-ידי זרובבל ברקין.

קוראי "הגלילה" מוזמנים לשלוח למערכת צילומים היסטוריים של צידים סיפור מעניין.

יוצא לאור על-ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים של המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות.

כתובת המערכת: המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות, משטרת נהלל, ת.ד. 865, רמת ישי, 30095.

טלפון: 04-6415073, פקס: 04-6514540, דוא"ל: merav@adm.telhai.ac.il.

עורכת: מירב גרץ רונן. חברי המערכת: ענת יוניס, עמרי שלמון, נדב קלר, עלי כהן, יוסי מורנו,

בצלאל רינות, יוני גדעוני, רבקה אמבון.

נדפס בדפוס בר-און, קריית שמונה. גיליון זה יוצא לאור בשיתוף רשות ניקוז ונחלים ירדן דרומי

